

„DOGAĐANJA NARODA“ U KNINU 1989. GODINE – SLOM JUGOSLAVENSKE USTAVNE KONSTRUKCIJE U HRVATSKOJ*

Davor MARIJAN
Hrvatski institut za povijest
Zagreb, Hrvatska

UDK: 32(497.5 Knin)“1989“
Prethodno priopćenje
Prihvaćeno: 20. siječnja 2016.

Tema rada su dva masovna okupljanja u Kninu u veljači i srpnju 1989. godine i reakcije komunističkih političkih struktura na njih. Oba okupljanja imala su jednonacionalnu značajku i pretvorila su se u javno iskazivanje srpskog nacionalizma u Hrvatskoj. Oba su imala značajke karakteristične za „mitinge istine“, odnosno „antibirokratsku revoluciju“ uz pomoć kojih je srpski politički vrh 1988. i 1989. ograničio autonomiju pokrajina Kosova i Vojvodine i ubrzao proces rastakanja Jugoslavije. Kninska „događanja naroda“ imala su dalekosežne posljedice po srpsku zajednicu u Hrvatskoj, ali i pozitivan utjecaj na započeti proces demokratizacije hrvatskog društva. Dajući potporu Srbiji da ograniči autonomiju pokrajina, glasni dio Srba ujedno je podržao mijenjanje federativne strukture uspostavljene Ustavom iz 1974. koja im je jamčila državu srpskog naroda u Hrvatskoj. Rad je napisan na temelju izvornih dokumenata institucija i tijela vlasti, koja su sukladno svom vremenu zvana društveno-političke zajednice i društveno-političke organizacije.¹

Ključne riječi: Hrvatska, raspad Jugoslavije, „događanja naroda“, Srbi, Knin.

UVOD

Ljeto i jesen 1988. godine u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji obilježili su masovni prosvjedi Srba i Crnogoraca u socijalističkim republikama Srbiji i Crnoj Gori. Njihova svrha bila je rušenje postojećeg stanja u Srbiji, odnosno ograničavanje autonomija pokrajinama Kosovu i Vojvodini. Te su prosvjede već suvremenici nazivali „događanjima naroda“, „mitinzima istine“ ili „antibirokratskom revolucijom“.² Premda je 14. rujna 1988. na sjednici Predsjedništva SFRJ proširenoj s čelnicima republika i pokrajina

* Dokumenti kod kojih nije navedeno mjesto pohrane autor posjeduje u preslikama ili prijepisima.

¹ Društveno-političke organizacije (DPO) bile su: Savez komunista Jugoslavije (SKJ), Savez sindikata Jugoslavije (SSJ), Savez socijalističkog radnog naroda Jugoslavije (SSRNJ), Savez socijalističke omladine Jugoslavije (SSOJ), Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata (SUBNOR) i Savez rezervnih vojnih starješina Jugoslavije (SRVSJ). Društveno-političke zajednice (DPZ) bile: su federacija, republike, autonomne pokrajine, regionalne zajednice općina, gradske zajednice i općine.

² Olivera MILOSAVLJEVIĆ, „Antibirokratska revolucija 1987-1989. godine“, *Dijalog povjesničara – istoričara*, br. 8, Friedrich Naumann Stiftung, Zagreb, 2004., 319 – 335.

traženo da se mitinzi ne potiču u drugim republikama i pokrajinama, to se nije dogodilo.³ Zahvaljujući snazi mase na mitinzima, Srbija je na puku formalnost svela autonomiju svojih pokrajina Kosova i Vojvodine te srušila nesklono političko rukovodstvo SR Crne Gore.⁴ Najvažniji učinak „događanja naroda“ bilo je rušenje jugoslavenskog federalizma, odnosno ustavne konstrukcije postavljene s Ustavom SFRJ iz 1974. Osnovna značajka te konstrukcije bilo je držanje pod nadzorom srpskog unitarizma i hrvatskog separatizma koje je Savez komunista Jugoslavije držao najopasnijima za Jugoslaviju. Rješenje su bile dvije autonomne pokrajine unutar SR Srbije, a koje su postale element federalnog ustroja, zatim definiranje SRH i kao države srpskog naroda – premda je ona bila nacionalna država hrvatskog naroda – i priznavanje Muslimana narodom što je od Bosne i Hercegovine napravilo Jugoslaviju u malom. Na taj način stvoren je međuovisni sustav „osigurača“ koji su držali Jugoslaviju na okupu.⁵

Kada je predsjednik Centralnog komiteta SK Srbije Slobodan Milošević krenuo u završni udar na autonomije pokrajina bilo je nastojanja da se i u Hrvatskoj organizira „događanje naroda“. Društveno-političke organizacije općine Knin spriječile su da se tradicionalni susret partizanskih boraca iz Drugog svjetskog rata i omladine sjeverne Dalmacije i južne Like 25. rujna 1988. pretvori u miting solidarnosti s masom koja je mitingovala po Srbiji zbog stanja na Kosovu. Po tvrdnjama Općinskog sekretarijata unutarnjih poslova (OSUP) Knina, od tada je postojala mogućnost većeg štrajka i njegova prerastanja u miting, o čemu su bile upoznate općine strukture Knina i Republički sekretarijat za unutarnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske (RSUP SRH).⁶

³ Hrvatska – Hrvatski državni arhiv u Zagrebu (dalje: HR-HDA), arhivski fond Predsjedništva Socijalističke Republike Hrvatske (dalje: PSRH): Skraćeni zapisnik 136. sjednice Predsjedništva SRH održane 12. 7. 1989.; Raif DIZDAREVIĆ, *Od smrti Tita do smrti Jugoslavije: svjedočenja*, Svjetlost, Sarajevo, 2000., 210 – 212.

⁴ R. DIZDAREVIĆ, *Od smrti Tita do smrti Jugoslavije: svjedočenja*, 185 – 224, 293 – 298, 343 – 395.

⁵ Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb, 1999., 577 – 579; Mario NOBILO, *Hrvatski feniks: diplomatski procesi iza zatvorenih vrata: 1990.-1997.*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2000., 44 – 45.

⁶ Ured za suradnju s međunarodnim kaznenim sudovima Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske (dalje: USMKSMPRH): Općinski sekretarijat za unutrašnje poslove Knin, Protestni miting, analiza događaja, br. str. pov. 01-46/89 od 13. 3. 1989.; Hrvatska – Državni arhiv Šibenik, arhivski fond Općinskog komiteta SKH Knin (dalje: HR-DAŠ, OKSKHK): Zapisnik sa 30. sjednice OK SKH održane 17. 3. 1989. Preslike dokumenata Općinskog komiteta Knin iz šibenskog arhiva nalaze se i u Hrvatskom memorijalnom dokumentacijskom centru Domovinskog rata u Zagrebu i korištene su u pisanju ovog rada.

Do mitinga je došlo nekoliko mjeseci kasnije, u veljači 1989. Povod je ponovno bilo stanje u pokrajini Kosovo koja je bila na korak da ostane bez autonomije dobivene Ustavom SFRJ iz 1974. godine. Jedan od načina albanskog suprotstavljanja srbijanskoj politici bio je i štrajk rudara u rudniku Stari trg kod Kosovske Mitrovice. Štrajk je podijelio političku scenu u Jugoslaviji, kao i uvođenje izvanrednog stanja na Kosovu od strane Predsjedništva SFRJ 27. veljače 1989.⁷ Povodom štrajka rudara Predsjedništvo Vijeća Saveza sindikata Hrvatske je 26. veljače održalo sjednicu na kojoj je „razmatralo stanje rudara Starog trga na Kosovu“. Predsjedništvu je bilo neprihvatljivo „čekanje najodgovornijih političkih i državnih rukovodstava na razini federacije SR Srbije i SAP Kosova da se izađe u susret onim zahtjevima rudara kojima će se spriječiti najgore“.⁸ Članovi kosovskog rukovodstva koji su podržavali srbijansku vlast, Rahman Morina, Husamedin Azemi i Ali Šukrija, pozvani su da podnesu neopozivu ostavku jer su izgubili povjerenje „dijela radničke klase“. Zaključeno je da je neprihvatljivo „iste oblike izražavanja protesta jednom proglašavati revolucionarnim i demokratskim činom, a drugi puta demonstracijama. Neprihvatljivo je da se stvara atmosfera po kojoj se čitava jedna narodnost proziva za nacionalizam ili se smatra manipuliranom“.⁹ „Subjektivne snage“ prozване su da nisu dovoljno oštro i na vrijeme reagirale na napad na djelo i lik Josipa Broza Tita i integritet SFRJ te da do „danas nije dana prava kvalifikacija, niti se poduzimaju adekvatne mjere protiv samozvanih lidera koji hoće prekrajanje Jugoslavije“.¹⁰ Premda nije bila decidirana, to je bila prva jaka osuda srbijanskog rukovodstva i njihove represije na Kosovu, kao i dvostrukih mjerila državnog i partijskog vrha o stanju u Srbiji upućena iz Hrvatske. Istog je dana i Predsjedništvo Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (CK SKH) na izvanrednoj sjednici zatražilo poduzimanje žurnih mjera kako se ne bi ugrozili životi rudara iz Trepče. Slična priopćenja su 27. veljače dala Predsjedništva Konferencije Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske, kao i Predsjedništva Socijalističkog saveza radnog naroda

⁷ Hrvatska – Središnji vojni arhiv Ministarstva obrane Republike Hrvatske (dalje: HR-SVAMORH), arhivsko gradivo Republičkog sekretarijata za narodnu obranu Socijalističke Republike Hrvatske (dalje: RSNO SRH): Izvršno vijeće Sabora SRH, DT kl. 200-01/89-02/01 od 27. 2. 1989.

⁸ HR-HDA, PSRH: Stavovi Predsjedništva Vijeća saveza sindikata Hrvatske sa sjednice održane 26. 2. 1989.

⁹ HR-HDA, PSRH: Stavovi Predsjedništva Vijeća saveza sindikata Hrvatske sa sjednice održane 26. 2. 1989.

¹⁰ HR-HDA, PSRH: Stavovi Predsjedništva Vijeća saveza sindikata Hrvatske sa sjednice održane 26. 2. 1989.

Slovenije.¹¹ Zbog uvođenja izvanrednog stanja na Kosovu u Ljubljani je 27. veljače održan miting solidarnosti s Albancima.¹² Odgovor iz Srbije odmah je stigao. U priopćenju Predsjedništva SR Srbije i CK SK Srbije od 27. veljače naglašeno je „da su ‘veliko ogorčenje i osudu kao i najdublju zabrinutost izazvali stavovi pojedinih političkih organa u nekim sredinama koji pod vidom tobožnje brige za zdravlje rudara zanemaruju neprijateljsku pozadinu politike albanskog separatizma. Neodgovorno se predviđa da to objektivno znači razbijanje jugoslavenske akcije na Kosovu i ide na ruku albanskim nacionalistima i separatistima“.¹³ U priopćenju je kazano da prvi put „neke čujemo da izražavaju brigu i to za one koji protestuju zbog promena Ustava Srbije, čiji je cilj da Srbiji vrati državnost i dostojanstvo. Činjenica da postoji podudarnost između stavova pojedinih foruma iz nekih delova naše zemlje i objavljenih stavova pojedinih foruma iz nekih delova naše zemlje i objavljenih stavova propagande NSR [Narodne Socijalističke Republike] Albanije izaziva veliko ogorčenje. Protagonisti ovakvih stavova trebalo bi sami da se zapitaju kojim i kakvim snagama postaju saveznici“.¹⁴

Zbog verbalnih napada iz Srbije i stanja na Kosovu Predsjedništvo CK SKH je 28. veljače 1989. održalo sjednicu na kojoj se raspravljalo o političko-sigurnosnom stanju u Jugoslaviji i Hrvatskoj. Sjednica je bila nužna jer su na stajališta Predsjedništva CK SKH i Saveza sindikata nepovoljno reagirali dijelovi Sindikata i drugih društveno-političkih organizacija, a u nekoliko slučajeva i organizacija SKH. U uvodnom govoru predsjednik Predsjedništva CK SKH Stanko Stojčević rekao je da su prozivanja iz Srbije pokrenula reakcije na nacionalnoj osnovi u općinama Donji Lapac, Knin, Benkovac i Obrovac, kao i pojedinačne reakcije u drugim dijelovima Hrvatske. Strah od nacionalnog raskola u SK i među stanovništvom bio je velik, pa je u Knin i sjevernu Dalmaciju ujutro istog dana poslan član Predsjedništva CK SKH Nikola Lapov, očito da pomogne u smirivanju stanja.¹⁵ Na sjednici je odlučeno da se poduzme žurna politička akcija SKH, institucija političkog sustava, društveno političkih organizacija i svih „socijalističkih subjektivnih snaga“ kako bi se stanje smirilo

¹¹ Zoran RAKIĆ, „Hronologija događaja“, *NIN*, 5. 3. 1989., 9; Hrvatska – Hrvatski državni arhiv, Zagreb (dalje: HR-HDA), arhivski fond Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (dalje: CK SKH), br. 4644: Nedatirani i nepotpisani osvrt Predsjedništva CK SKH.

¹² R. DIZDAREVIĆ, *Od smrti Tita do smrti Jugoslavije: svjedočenja*, 376.

¹³ HR-HDA, CK SKH, br. 4644: Nedatirani i nepotpisani osvrt Predsjedništva CK SKH.

¹⁴ HR-HDA, CK SKH, br. 4644: Nedatirani i nepotpisani osvrt Predsjedništva CK SKH.

¹⁵ HR-HDA, CK SKH: Magnetofonski zapisnik s 140. sjednice Predsjedništva CK SKH održane 28. 2. 1989.

i izbjegle podjele. Predsjedništvo je zadužilo svoje članove da razgovaraju s općinskim, gradskim i međuopćinskim komitetima, kao i dijelom osnovnih organizacija SKH od 28. veljače do 6. ožujka 1989. godine.¹⁶

Istoga dana, 28. veljače 1989. u Srbiji i „nekim gradovima u ostalim republikama“ održani su mitinzi na kojima je masovno podržano uvođenje izvanrednih mjera na Kosovu i protestirano protiv priopćenja iz Slovenije i Hrvatske.¹⁷ Jedan miting održan je u Hrvatskoj, u gradu Kninu, što teško da je bilo slučajno. Knin je bio najveći grad u sjevernoj Dalmaciji, ujedno i mjesto s najviše srpskog stanovništva u tom dijelu Hrvatske. Prema popisu iz 1981. u Kninu je bilo 34 486 Srba i 4150 Hrvata.¹⁸ U Drugom svjetskom ratu Knin je bio najjače uporište četnika na teritoriju Hrvatske.¹⁹ Općina je bila među slabije razvijenima u Republici, a najveće poduzeće bila je tvornica vijaka TVIK koja je, kao i većina ostalih poduzeća, bila neproduktivna i velik gubitaš.²⁰

MITING U KNINU 28. VELJAČE 1989. GODINE

Miting je počeo ujutro 28. veljače 1989. kada je u jednoj Osnovnoj organizaciji udruženog rada (OOUR) iz TVIK-a organiziran zbor radnih ljudi na kojem je zahtijevano da se Predsjedništvo sindikata Radne organizacije TVIK-a javno ogradi od stajališta Predsjedništva Vijeća Saveza sindikata SRH i osudi stajališta društveno-političkih struktura Hrvatske te da potpora stajalištima Predsjedništva SFRJ i Predsjedništvu CK SKJ o poduzetim mjerama za smirivanje stanja na Kosovu. Ubrzo su s istim zahtjevom izišla još dva OOUR-a.²¹ Konferencija radnika TVIK-a ispunila je njihov zahtjev, no to nije dovelo do vraćanja radnika na radna mjesta, već su na poziv jednog od sindikalnih predstavnika iza 10 sati izašli na ulice Knina i krenuli prema gradu i zgradi društveno-političkih organizacija. Bio je to početak mitinga koji je trajao do 20 sati i na kojem se po procjenama okupilo više od 5 tisuća radnika TVIK-a, *Agroprerade, Dinare,*

¹⁶ HR-HDA, CK SKH: Predsjedništvo CK SKH, br. 02/S-pov. 1/15-1989., Skraćeni zapisnik s 140. sjednice Predsjedništva CK SKH od 28. 2. 1989.

¹⁷ Zoran RAKIĆ, „Hronologija događaja“, *NIN*, 5. 3. 1989., 9.

¹⁸ *Popis stanovništva 1991: Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1992., 20 – 21.

¹⁹ Zdravko DIZDAR – Mihael SOBOLOEVSKI, *Prešućivani četnički zločini u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1941.-1945.*, Hrvatski institut za povijest: Dom i svijet, Zagreb, 1999., 50 – 52.

²⁰ HR-DAŠ, OKK SKH: Zapisnik s 30. sjednice OK SKH održane 17. 3. 1989.

²¹ USMKSMPRH: Tok događaja o okupljanju radnika i građana na dan 28. 02. 1989. godine.

građana i učenika srednjih škola.²² Nakon potpore saveznim rukovodstvima zbor se „pretvorio u miting na kojem su ispoljeni i neprihvatljivi zahtevi“.²³ Do 15 sati na govornici se promijenilo više osoba od kojih su neki zatražili smjenu dijela rukovodstva društveno-političkih organizacija Knina. Tek tada je organiziran odbor u koji su uglavnom ušli govornici i koji je imao 35 osoba među kojima je bio i Jovo Opačić. U ime odbora Opačić je pročitao zahtjeve i ultimativno tražio ostavke Predsjedništva Općinskog komiteta SKH Knin, kao i općinske organizacije SS, SSRN i SSO.²⁴ Opačić, koji je do tada bio nepoznat i „sigurnosno neeksponiran“,²⁵ govorio je da su Srbi u miru porobljeni u svojoj državi, a da Predsjedništvo SKJ raspravlja o „nekakvom velikosrpskom hegemonizmu i unitarizmu sa ciljem da pomoću ove kominternovske, vatikanske izmišljotine prikrije i relativizira genocid nad srpskim narodom“.²⁶ Najpoznatiji govornik na prosvjedu Simo Dubajić iskoristio je priliku da progovori o svom viđenju stanja u državi i lošem položaju Srba u Hrvatskoj zbog Ustava iz 1974. Pozvao je okupljene da vode „računa o tome da smo mi pravna država i da nećemo dozvoliti ni ovdje u Kninu, da se netko u Zagrebu poigrava sa našom svijesti“.²⁷

Nastojanja skupine članova Koordinacionog odbora da se miting nastavi prvo 1., a potom 2. i 3. ožujka nisu uspjela. Tomu je svakako pridonio pritisak lokalnih političkih struktura koje su organizirale sastanke osnovnih organizacija SKH, pa se već 1. ožujka znalo da većina podržava stajališta državnog i partijskog rukovodstva, no da njihovi članovi neće izlaziti na ulicu bez jasnog stajališta zašto bi se uopće izlazilo, a da bi neke eventualno poslale svoje delegate. U nekim je slučajevima pretpostavljano da postoji raspoloženje za ponovni izlazak na ulicu.²⁸ U takvoj se atmosferi 2. ožujka 1989. sastao Koordinacioni odbor i

²² USMKSMPRH: Zaključci Konferencije sindikata radnika „TVIK“-a, koje je prihvatilo Predsjedništvo OV SSH Knin; USMKSMPRH: Tok događaja o okupljanju radnika i građana na dan 28. 02. 1989. godine; Hrvatska – Vojni muzej MORH, Zagreb (dalje: HR-VMMORH): Komanda 9. korpusa, Partijsko-politička informacija za mesec februar 1989. godine, pov. br. 48-5 od 3. 3. 1989.

²³ HR-VMMORH: Komanda 9. korpusa, Partijsko-politička informacija za mesec februar 1989. godine, pov. br. 48-5 od 3. 3. 1989.

²⁴ HR-VMMORH: Komanda 9. korpusa, Partijsko-politička informacija za mesec februar 1989. godine, pov. br. 48-5 od 3. 3. 1989.; USMKSMPRH: Tok događaja okupljanja radnika dana 28. 02. 1989. g.

²⁵ HR-HDA, CK SKH (gradivo Komiteta za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu SRH): Sigurnosni aspekti proslave 600-godišnjice kosovske bitke u SR Hrvatskoj od 10. 7. 1989.

²⁶ HR-DAŠ, OKSKHK: Stenogram govora na skupu u Kninu 28. 2. 1989.

²⁷ HR-DAŠ, OKSKHK: Stenogram govora na skupu u Kninu 28. 2. 1989.

²⁸ HR-DAŠ, OKSKHK: Stenogram govora na skupu u Kninu 28. 2. 1989.; USMKSMPRH: Tok događaja o okupljanju radnika i građana na dan 28. 02. 1989. godine.

objavio da prestaje s radom, a „da se Zahtjevi postavljeni na protestnom zboru rješavaju u legalnim institucijama sistema“ te da „ukoliko članovi odbora budu prozivani i šikanirani zadržava pravo“ da se oglasi s priopćenjem.²⁹ Odbor je miting proglasio kao spontani izraz jugoslavenske orijentacije radnika i građana Knina svih nacionalnosti na kojem su čitana stajališta sindikalnih organizacija, a „građani spontano izražavali svoje lične stavove“.³⁰ Koordinacioni odbor držao je da je zbor u cjelini „bio dostojanstven, uz ogradu i osudu pojedinačnih i neprihvatljivih istupanja koja su marginalna“, a koja su pojedina sredstva javnog informiranja tendenciozno prikazala. Zbog navodne pristranosti posebno je prozvana TV Zagreb „gdje se potencira klicanje drugu Slobodanu Miloševiću, a ispušta klicanje i podrška drugu Anti Markoviću“.³¹

S obzirom na to da se radilo o prozivanju krovnih republičkih društveno-političkih organizacija i presedanu čije su posljedice bile nepredvidive, sustav je promptno reagirao. Analiza mitinga i održanih govora sačinjena je, po svemu sudeći, od strane službe unutarnjih poslova i predstavnika općinskih struktura.³² Općinski SUP Knin je 13. ožujka poslao analizu s prilogima RSUP-u u Zagreb u kojoj je napomenuto da se ona ne „može tretirati kao konačna, budući da se i dalje poduzimaju operativne mjere i radnje u cilju što cjelovitijeg sagledavanja nastale situacije, kao i razvoja idućih događaja“.³³

Po analizi OSUP-a Knin, u drugom dijelu mitinga u kojem su tražene ostavke čelnika općinskih struktura „dominirale su ličnosti i osobe već ranije poznate službi po svom ponašanju i stavovima, a i osobe koje su bili zagovornici održavanja mitinga Kninu, po čemu se izvodi zaključak da su te osobe čekale momenat da javno iznesu svoje mišljenje na većem skupu i da taj skup pretvore u miting, što se u ovom slučaju i desilo, a većina tih osoba je, kako na vlastitu inicijativu, te inicijativu njihovih istomišljenika aklamacijom izabrana u odbor za rukovođenje mitingom. Radi iznošenja određenih stavova od nekih pojedinaca sa kojima je sve više potpaljivana masa i sam odbor je poslije vrlo teško rukovodio daljnjim

²⁹ USMKSMPRH: Tok događaja o okupljanju radnika i građana na dan 28. 02. 1989. (02. 03. 1989.) godine.

³⁰ USMKSMPRH: Zaključci Koordinacionog odbora za rukovođenje protestnim zborom građana Knina od 2. 3. 1989.

³¹ USMKSMPRH: Zaključci Koordinacionog odbora za rukovođenje protestnim zborom građana Knina od 2. 3. 1989.

³² USMKSMPRH: Pokušaj analize istupa govornika na mitingu, prema magnetogramu. Analiza je nedatirana i nepotpisana, pa nije moguće utvrditi je li napravljena u OSUP-u Knin ili u Općinskom komitetu SKH Knin.

³³ USMKSMPRH: OSUP Knin, Protestni miting, analiza događaja, br. str. pov. 01-46/89 od 13. 3. 1989.

tokom mitinga, ali su svakako dominirajuću ulogu imali Dubajić Simo, Opačić Jovan, Bursać Dragan, Arambašić Mirko i Dobrota Drago, a koji su predstavljali radno tijelo odbora“.³⁴

Na mitingu je govorilo 40 osoba od koji su neki govorili više puta, „tako da je zabeleženo 70 istupa“. Izdvojeno je 10 istupa, odnosno sedam govornika čiji je istup označen kao istupanje s nacionalističkih, antikomunističkih i „eventualno, sa antihrvatskih pozicija“ te „izrazito nacionalno obojena istupanja, za ovu sredinu problematična i neprihvatljiva“. Utvrđeno je da nema ni jedne uvrede hrvatskog naroda ni napada na SR Hrvatsku, „osim brutalnog napada na“ Vijeće Saveza sindikata. Na mitingu je pjevano 18 pjesama, odnosno 10 pjesama jer su neke od njih ponavljanje. O Jugoslaviji i Titu pjevano je osam puta, bila je jedna partizanska pjesma, jedna bukovička pjesma u kojoj se spominje Simo Dubajić i šest puta su pjevane stare srpske pjesme, uglavnom o Kosovu. Za kosovske pjesme rečeno je da je njihovo naglašeno pjevanje dalo zboru „izrazito nacionalnu boju, što je velika šteta, što može biti prihvatljivo u drugim sredinama, a što u ovoj vodi zahlađenju odnosa, mogućim podelama i konfrontacijama“.³⁵ Za parole i uzvike dodano je da bi njihova analiza bila identična analizi pjesama. Veći dio analize odnosi se na konkretne govornike o kojima se navodilo što su govorili i što je neprihvatljivo. Uz Dubajića i Opačića, čijim je govorima dan najveći prostor, govorniku Dušanu Ležajiću prigovoreno je zbog klicanja Slobodanu Miloševiću što na „ovom prostoru, u ovoj sredini mora da dovede do zahlađenja odnosa i podvajanja ljudi i ako želimo da sa nama ostanu svi koji su došli, da zbor ne bude jednonacionalan, vidno obeležen srbovanjem, Srbijom i velikosrpsvom, onda treba da razmislimo što radimo“.³⁶

U odnosu prema Kosovu kninski miting pospješio je nacionalno podvajanje diljem Hrvatske. Zagrebački tjednik *Danas* u osvrtu na miting naslovljenom „Vježbe iz događanja naroda“ piše da Hrvatska „dugo nije imala svoga ‘naroda’“ i da se još „duže autosugestijom uvjeravala u vlastitu političku pastoralu. Lupina samoobmane najprije je napukla u Kninu, a potom se raspuklina proširila prostorom nekadašnje Vojne Krajine. Potomci bivših graničara izveli su prvu vježbu na vjerojatnom putu svoga događanja. Da li će ona biti nastavljena i proširena na cijelu Hrvatsku, sigurno je, neće ovisiti samo o Hrvatskoj“.³⁷

³⁴ USMKSMPRH: OSUP Knin, Protestni miting, analiza događaja, br. str. pov. 01-46/89 od 13. 3. 1989.

³⁵ USMKSMPRH: Pokušaj analize istupa govornika na mitingu, prema magnetogramu.

³⁶ USMKSMPRH: Pokušaj analize istupa govornika na mitingu, prema magnetogramu.

³⁷ Milan JAJČINOVIĆ, „Vježbe iz događanja naroda“, *Danas*, 7. 3. 1989., 20.

Na temu aktualnog političko-sigurnosnog stanja u SRH i SFRJ Predsjedništvo SRH je 1. ožujka 1989. održalo sastanak. Iz šturog skraćenog zapisnika ne može se sa sigurnošću zaključiti da se raspravljalo i o Kninu, premda bi to bilo nedvojbeno. U isto vrijeme počeo je i proces „pluralizacije“ političke scene SRH, odnosno pojava prvog nekomunističkog organiziranja koje je obilježio istup osoba kojima je javno djelovanje bilo zabranjeno, poput povjesničara Franje Tuđmana, pa je i to bilo očito motiv za žurni sastanak.³⁸ Predsjedništvo je ocijenilo da „metode pritisaka, nerada i suprotstavljenih ultimatumata još više zaoštavaju tešku situaciju, izazivaju velike nesporazume i prijete izopačavanjem protesta u sukobe. Sve to dezorijentira i dijeli cjelokupnu javnost, a u uvjetima pogoršanih međunacionalnih odnosa pogoduje manipulacijama, neosnovanom optuživanju ljudi i organa i proizvoljnom propagandističkom interpretiranju i komentiranju svih zbivanja s pozicije jednostrane isključivosti“.³⁹ Predsjedništvo je zaključilo da će „odlučno inzistirati na poduzimanju svih Ustavom i zakonom predviđenih mjera u onemogućivanju nacionalističkih i drugih destruktivnih snaga koje, zloupotrebljavajući demokratske procese u društvu, pokušavaju legalizirati djelovanje s neprijateljskih i ustavnom poretку suprotnih pozicija“.⁴⁰

Predsjedništvo CK SKH je 2. ožujka 1989. poslao okružnicu svim općinskim komitetima s nalogom da 3. ožujka održe „zatvorene sjednice predsjedništava“ i ocijene „ključne aspekte političke situacije i raspoloženja javnosti u vlastitoj sredini“. Traženi su precizni odgovori na deset pitanja među kojima i na odnos prema priopćenjima Predsjedništva CK SKH, Predsjedništva Vijeća sindikata i Predsjedništva Republičke konferencije SSRNH.⁴¹ Na temelju traženih očitovanja 7. ožujka načinjen je „Pregled stavova i ocjena predsjedništava OK SKH o ključnim aspektima aktualnog političkog stanja u vlastitim sredinama, SRH i SFRJ“. Očitovalo se 110 općinskih komiteta od kojih je 92 u potpunosti podržalo stajališta Predsjedništva CK SKH. Određene primjedbe na saopćenja, odnos na pojedine formulacije ili poneku riječ u njima imala su predsjedništva 14 općinskih komiteta. Ozbiljne primjedbe na „saopćenje, kojima se ono u suštini odbacuje, ili tvrdi da je izazvalo ozbiljne negativne reakcije“ imala su tri općinska komiteta: Karlovac, Knin i Titova Korenica.⁴² Iz Gline su tražili da CK SKH na

³⁸ Franjo TUĐMAN, *Osobni dnevnik, 1984.-1989.*, knjiga III, Večernji edicija, Zagreb, 2011., 295 – 296.

³⁹ HR-HDA, PSRH: Skraćeni zapisnik 117. sjednice Predsjedništva SRH održane 1. 3. 1989.

⁴⁰ HR-HDA, PSRH: Skraćeni zapisnik 117. sjednice Predsjedništva SRH održane 1. 3. 1989.

⁴¹ HR-HDA, CK SKH, strogo pov. 4631: Predsjedništvo CK SKH, br. 02/P-str. pov. 99/1-89 od 2. 3. 1989.

⁴² HR-HDA, CK SKH, strogo pov. 4642: Radna grupa Predsjedništva CK SKH, Pregled, br. 02/P-str. pov. 2/1-89 od 7. 3. 1989.

svojoj sljedećoj sjednici raspravi i da ocjenu o priopćenju. Stajališta Predsjedništva Vijeća SSH podržalo je 40 predsjedništava općinskih komiteta, 46 ih je držalo uglavnom prihvatljivim uz primjedbe na pojedine dijelove, uglavnom oko ostavki i otvaranja žiro računa za rudare. Naglašeno je da „17 općinskih komiteta SKH ili odbacuje ove stavove ili im stavlja takve primjedbe da je jasno da se ne prihvaćaju“. To su bili: Donji Lapac, Dvor, Glina, Gospić, Gračac, Karlovac, Knin, Maksimir, Nova Gradiška, Obrovac, Ogulin, Sisak, Titova Korenica, Virovitica, Vojnić, Vrbovsko i Vrginmost. „Argumentacija je slična onima koji te stavove samo djelomično prihvaćaju, samo je oštija po formi“. Bila je u rasponu od tvrdnji da je sindikat prekoračio svoje ovlasti do tvrdnji „da se radi o ‘političkom pamfletu ... nejasnog djelovanja“.⁴³ U sedam sredina stajališta nisu komentirana jer općinski komiteti nisu imali cjelovito priopćenje ili su smatrali da je to sindikalna stvar. Stajalište Predsjedništva Republičke konferencije SSRNH u potpunosti su prihvatila i podržala 74 općinska komiteta, određene primjedbe dane su u 14 sredina, „a odbačeni su ili postoje negativne reakcije u Karlovcu, Vojniću, Gračacu i Obrovcu“. Nije se izjasnilo 18 predsjedništava, „uglavnom zbog toga što nisu raspolagali preciznim uvidom u ove stavove“.⁴⁴ U tjedniku *Danas* su bez krzmanja primijetili da su negativne reakcije na priopćenja stigle iz općina gdje su Srbi većina ili značajna manjina, odnosno da su izjašnjavanja „obojena nacionalnim bojama“.⁴⁵

U Kninu u nazočnosti predstavnika Predsjedništva CK i Međuopćinske konferencije za Dalmaciju Općinski komitet SKH održao je 17. ožujka 1989. sjednicu na kojoj se pokušao zaključiti slučaj kninskog mitinga. Na sjednici su neki lokalni predstavnici SKH branili prvi dio mitinga kao opravdanog, za razliku od drugog na kojem su tražene smjene lokalnih općinskih čelnika. Bilo je i prijedloga da se na miting odgovori protumitingom bez objašnjenja što su s njim htjeli reći, vjerojatno naglasiti poljuljano zajedništvo. Na koncu je zaključnu riječ dao predstavnik Predsjedništva CK SKH Nikola Lapov, pa od protumitinga nije bilo ništa, već je dan zahtjev za stvarni, ali i politički rad što je sukladno partijskom jeziku bio poziv na suprotstavljanje svim nacionalistima koji remete međunacionalne odnose.⁴⁶ Da je od političkog rada bilo vidljivog učinka, može se zaključiti na temelju partijsko-političke informacije Komande Kninskog korpusa

⁴³ HR-HDA, CK SKH, strogo pov. 4642: Radna grupa Predsjedništva CK SKH, Pregled, br. 02/P-str. pov. 2/1-89 od 7. 3. 1989.

⁴⁴ HR-HDA, CK SKH, strogo pov. 4642: Radna grupa Predsjedništva CK SKH, Pregled, br. 02/P-str. pov. 2/1-89 od 7. 3. 1989.

⁴⁵ Milan JAJČINOVIĆ, „Obnavljanje nacionalnih energija“, *Danas*, 21. 3. 1989., 19 – 20.

⁴⁶ HR-DAŠ, OKSKHK: Zapisnik s 30. sjednice OK SKH održane 17. 3. 1989.

za stanje u ožujku 1989. u kojoj se kaže da se osjeća „defanziva nacionalističkih snaga nakon ofanzive političke akcije organizovanih socijalističkih snaga DPO [i] DPZ Knina“.⁴⁷

Najveći medijski „dobitnik“ kninskog mitinga bio je Simo Dubajić, umirovljeni pukovnik JNA i srpski nacionalist. On je u prvoj polovici ožujka dobio velik medijski prostor, ne samo u Srbiji već i u Hrvatskoj, zbog čega je protiv njega pokrenut krivični postupak. Dubajić je za beogradski tjednik *NIN* ustvrdio da su Srbi u Hrvatskoj „ugroženi genocidom asimilacije, adaptacije i prisilne migracije u pravcu Srbije“.⁴⁸ U razgovoru za *Nedjeljni Vjesnik* javno se deklarirao srpskim nacionalistom.⁴⁹ Dubajićev otvoreni srpski nacionalizam SKH nije mogao ignorirati posebice jer je hrvatski nacionalizam držao pod nadzorom i čijim predstavnicima nije davao nikakav prostor u medijima. Pokretanje istražnog postupka protiv Dubajićeva javnog istupa spremno je dočekala agresivna skupina koja se predstavljala kao Društvo za očuvanje istorijske istine srpskog jezika ćirilice i odbranu Kosova *Sava* iz Nove Pazove s protestom i zahtjevom da im se 1. travnja 1989. omogući održavanje prosvjednog skupa u Kninu. Obavijest je poslana medijima, kao i RSUP-u SRH u Zagrebu, od kojeg je traženo da im osigura uvjete za neometano održavanje protestnog zbora.⁵⁰

Povodom brzojava iz Nove Pazove Predsjedništvo SRH je na brzinu 20. ožujka 1989. održalo sjednicu na kojoj su sudjelovali svi relevantni rukovoditelji Republike osim S. Stojčevića. Uz stanje u Kninu raspravljano je i o stanju u Republici i djelovanju političkih protivnika SKH koji su bez iznimke nazivani nacionalistima, što je u partijskom rječniku bila iznimno teška kvalifikacija. Osim kao pokazatelj nemoći rukovodstva Hrvatske sjednica je pokazatelj da im je, ili bar dijelu, bilo prilično jasno o čemu se radi i da ne mogu „ostati ćuteći“. Sjednica je pokazala i da je u Hrvatskoj teško ili gotovo nemoguće „gasiti vatru“ ako se to ne radi u cijeloj Federaciji. Zapisnik pokazuje slom jugoslavenske sinteze i razmjere rastakanja Jugoslavije po Ustavu iz 1974. koju je napravila Miloševićeva Srbija. Na sjednici je raspravljano o prijedlogu predsjednika Predsjedništva SRH Ive Latina da se obrate Predsjedništvu SFRJ, Saveznom sekretarijatu za unutarnje

⁴⁷ HR-VMMORH: Komitet organizacije SKJ u vojnoj jedinici 7280 Knin, Partijsko-politička informacija za mesec mart 1989. godine, pov. br. 48-77 (nedatirano).

⁴⁸ Toma DŽADŽIĆ, „Knin slikan čajem“, *NIN*, 12. 3. 1989., 30 – 31. Intervju sa Simom Dubajićem.

⁴⁹ HR-DAŠ, OKK SKHK: Prilog uvodnom izlaganju kroz izjave i stavove nekih članova Koordinacijskog odbora koji su se predstavljali u sredstvima javnog informiranja kao „intelektualna, moralna i politička svijest Dalmatinskih Srba i Hrvata“. Prilog je izradila Radna grupa Predsjedništva OK SKH Knin.

⁵⁰ HR-HDA, PSRH: Telegram Republičkom SUP-u Hrvatske od 18. 3. 1989. od strane Milimira Milivojeva Đuričića u ime grupe građana.

poslove (SSUP) i Izvršnom vijeću SR Srbije.⁵¹ Brzovjanka društva *Sava* iz Nove Pazove ocijenjena je kao pokušaj pritiska na pravosudni sustav u postupku protiv Dubajića. Dogovoreno je da se pošalje strogo povjerljivi dopis Predsjedništvu SFRJ jer se „dio navedenih destruktivnih aktivnosti očigledno organizirano potiče i usmjerava iz sredina izvan SR Hrvatske“.⁵² Od saveznog Predsjedništva očekivano je da poduzme odgovarajuće mjere i da ih obavijesti o njima. Republički sekretar za unutarnje poslove Vilim Mulc zadužen je da „na odgovarajući način“ upozna saveznog sekretara za unutarnje poslove Petra Gračanina s problemom koji se pojavio.⁵³ Dopis Predsjedništvu SFRJ poslan je istog dana. U njemu se Predsjedništvo požalilo na uvoz nacionalizma i pokušaje destabiliziranja iz drugih sredina pazeći da se one konkretno ne imenuju. Kompromisno sročeno pismo najbolje ilustrira podatak da su prvo prozvani hrvatski nacionalisti, a tek onda srpski. Pismo je dostavljeno i predsjedniku SIV-a Anti Markoviću.⁵⁴ Pismo iz Hrvatske razmatrano je na sjednici Predsjedništva SFRJ održanoj 22. ožujka. Očekivano, Predsjedništvo je osudilo sazivanje masovnih protestnih skupova na teritorijima drugih republika i pokrajina „bez dozvole nadležnih organa i uprkos suprotnim stavovima političkih rukovodstava u republikama i autonomnim pokrajinama“ te naložilo „zakonom ovlaštenim organima da takve pokušaje onemoguće“. Predsjednik Predsjedništva SFRJ Raif Dizdarević je 23. ožujka obavijestio Predsjedništvo SRH da je savezni sekretar za unutarnje poslove poduzeo konkretne mjere da se onemogući miting u Kninu.⁵⁵ Premda u svojim sjećanjima spominje sjednicu državnog vrha održanu 22. ožujka, Raif Dizdarević nije držao značajnim da spomene pismo iz Hrvatske.⁵⁶

Okružni sud u Šibeniku je 24. ožujka 1989. pokrenuo istragu protiv S. Dubajića.⁵⁷ Protestni skup u Kninu zakazan za 1. travnja 1989. zabranjen je, a krajem ožujka je partijsko-politički vrh držao da su namjere Koordinacionog odbora s protestnog zbora u Kninu „razobličene“.⁵⁸ Srpski nacionalisti novu su priliku dočekali tri mjeseca kasnije na obilježavanju 600. godišnjice bitke na Kosovu polju na mjestu gdje su Osmanlije 1389. porazili srpsku srednjovjekovnu vojsku.

⁵¹ HR-HDA, PSRH: Zapisnik s 121. sjednice Predsjedništva SRH održane 20. 3. 1989.

⁵² HR-HDA, PSRH: Skraćeni zapisnik 121. sjednice Predsjedništva SRH održane 20. 3. 1989.

⁵³ HR-HDA, PSRH: Skraćeni zapisnik 121. sjednice Predsjedništva SRH održane 20. 3. 1989.

⁵⁴ HR-HDA, PSRH: Predsjedništvo SRH, kl. 200-01/89-01/01, br. 71-89-1 od 20. 3. 1989.

⁵⁵ HR-HDA, PSRH: Predsjedništvo SFRJ, br. str. pov. 136/4-1/2 od 23. 3. 1989.

⁵⁶ R. DIZDAREVIĆ, *Od smrti Tita do smrti Jugoslavije: svjedočenja*, 389.

⁵⁷ HR-HDA, CK SKH, str. pov. br. br. 4646: Javno tužilaštvo SRH, br. KTR-I-110/89 od 27. 3. 1989.

⁵⁸ HR-SVAMORH, RSNOSRH: Komitet za ONO i DSZ SRH, Informacija o političko-sigurnosnoj situaciji u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, br. 07/str. pov.-150/1-89 od 29. 3. 1989.

OBILJEŽAVANJE 600. GODIŠNJICE KOSOVSKE BITKE U KNINU 8. I 9. SRPNJA 1989. GODINE

Kosovska bitka obilježavala se kao događaj saveznog značaja, a u Hrvatskoj je istu na području Knina u manastiru Krka i Kosovu kod Knina planirala obilježiti Srpska pravoslavna crkva. S povremenim prekidima SPC je bitku obilježavala od kraja 19. stoljeća.⁵⁹ Na prijedlog Komisije za odnose s vjerskim zajednicama Izvršnog vijeća Sabora SRH Radna skupina Predsjedništva SRH predložila je da se u organizaciju proslave uključi Republička konferencija SSRNH, odnosno šira zajednica, kako bi se izbjeglo da proslava dobije „jednonacionalno i monokonfesionalno obilježje“.⁶⁰ U jednoj kasnijoj informaciji Predsjedništva CK SKH kaže se da je to 23. ožujka 1989. predložio Odbor za njegovanje revolucionarnih tradicija Republičke konferencije SSRNH. U istoj se informaciji kaže da je cilj bio „da se i na taj način onemogući ili bar smanji mogućnost zloupotrebe te obljetnice od strane nacionalista, osobito velikosrpskih, što se procjenjivalo da je realno“.⁶¹ Predsjedništvo Republičke konferencije SSRN Hrvatske na sjednici održanoj 28. ožujka prihvatilo je prijedlog, kao i obvezu da se cjelovit program s financijskom procjenom utvrdi do 15. svibnja. U Kninu je 8. srpnja planirana svečana akademija i otvaranje pravoslavne bogoslovije u manastiru Krka, a 9. srpnja „tradicionalno bogoslužje u crkvi Lazarica u Mjesnoj zajednici Kosovo kraj Knina – posvećeno 600. godišnjici Kosovske bitke“. Nakon bogoslužja u „okviru narodnog veselja“ planiran je „bogat kulturno-umjetnički program na otvorenom prostoru, u organizaciji Mjesne zajednice Kosovo i Centra za kulturu Knin“.⁶² Obljetnica se planirala popratiti većom medijskom pažnjom, a Republički komitet za prosvjetu, kulturu, tehničku i fizičku kulturu SRH bio je zadužen da potakne obilježavanje jubileja u „okviru svoje djelatnosti, u školama, kulturno-umjetničkim organizacijama i dr“.⁶³ Izvršno vijeće Sabora SRH je na sjednici 30. svibnja pripremu obilježavanja povjerilo

⁵⁹ Detaljnije o tome na <http://www.eparhija-dalmatinska.hr/Manastiri-Lazarica-L.htm> (pristup 7. 1. 2016.).

⁶⁰ HR-HDA, PSRH, reg. 108: Informacija br. 2 od 8. 3. 1989., Tok priprema proslave 600 godišnjice bitke na Kosovu kod Knina.

⁶¹ Predsjedništvo CK SKH od 12. 7. 1989., Informacija o proslavi 600. godišnjice Kosovke bitke održanoj 8. i 9. 7. 1989. u Kninu i Kosovu kod Knina.

⁶² HR-SVAMORH, RSNO SRH, kl. 611-06/89-01/01, ur. br. 503-89-1: Izvršno vijeće Sabora SRH, Informacija o obilježavanju 600-godišnjice Kosovske bitke, kl. 611-06/89-01/01, ur. br. 5030109-89-1282 od 3. 5. 1989.

⁶³ HR-SVAMORH, RSNO SRH, kl. 611-06/89-01/01, ur. br. 503-89-1: Izvršno vijeće Sabora SRH, Informacija o obilježavanju 600-godišnjice Kosovske bitke, kl. 611-06/89-01/01, ur. br. 5030109-89-1282 od 3. 5. 1989.

Skupštini općine Knin, odnosno njegovu Izvršnom vijeću uz pomoć Republike, posebice oko financijskog dijela. Komisija za odnose s vjerskim zajednicama zadužena je prati tijek proslave, a Izvršno vijeće Sabora planiralo se uključivati ako bude problema i potrebe za poduzimanjem mjera iz njegove nadležnosti. Za koordinatora između općine Knin i Izvršnog vijeća Sabora određen je dr. Milivoj Solar, predsjednik Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu. Republički SUP, Republički komitet za zdravstvenu i socijalnu zaštitu, Republički komitet za informiranje i Republički protokol zaduženi su da sukladno svojim nadležnostima izrade operativni plan mjera i aktivnosti iz svoje domene u cilju uspješne pripreme i održavanja obilježavanja obljetnice.⁶⁴ Uoči obljetnice Predsjedništvo SRH je na sjednici održanoj 5. srpnja 1989. dogovorilo da na svečanoj akademiji u Kninu govori dr. Solar.⁶⁵

U pripremama za obilježavanje Izvršno vijeće Sabora je „pružilo materijalnu pomoć Srpskoj pravoslavnoj crkvi za organiziranje vjerskih manifestacija (izgrađen je put oko manastira Krka i dato 100 milijuna dinara za izgradnju nove zgrade bogoslovije)“.⁶⁶ Samo je izgradnja puta koštala oko 4,5 milijardi dinara.⁶⁷ Stručna i tehnička pomoć pružena je oko zdravstvene zaštite, organiziranja parkirališta, opskrbe vodom i u „drugim potrebama organizacije proslave. Organiziran je kulturno-umjetnički program čije troškove je snosio budžet SR Hrvatske“.⁶⁸ Do samog održavanja proslave u republičkim se tijelima nije dvojilo da SPC ima namjeru iskoristiti obljetnicu u političke svrhe i jednonacionalni skup, posebice jer je pokušavala među govornike uvrstiti svjetovne osobe, na primjer psihijatra Jovana Raškovića koji je bio jedan od najeksponiranijih srpskih nacionalista u Hrvatskoj. Uz to je SPC najavljivala dolazak oko 100 tisuća vjernika iz cijele države i dolazak patrijarha Germana.⁶⁹

⁶⁴ HR-HDA, PSRH: Izvršno vijeće Sabora SRH, Zaključci, kl. 611-06/89-01/01, ur. br. 5030113-89-pov. 1 od 30. 5. 1989.

⁶⁵ HR-HDA, PSRH: Skraćeni zapisnik 135. sjednice Predsjedništva SRH održane 5. 7. 1989.

⁶⁶ HR-HDA, PSRH: Izvršno vijeće Sabora SRH, kl. 611-06/89-01/01, br. 5030107-89-str. pov. 7 od 11. 7. 1989.

⁶⁷ Predsjedništvo CK SKH od 12. 7. 1989., Informacija o proslavi 600. godišnjice Kosovke bitke održanoj 8. i 9. 7. 1989. u Kninu i Kosovu kod Knina.

⁶⁸ HR-HDA, PSRH: Informacija o događajima u općini Knin 8. i 9. srpnja 1989. prilikom proslave 600-godišnjice Kosovske bitke i o aktivnostima državnih organa. Na informacija je rukopisna napomena „da ovaj tekst pročita Simo Rajić“.

⁶⁹ HR-HDA, PSRH: Skraćeni zapisnik 130. sjednice Predsjedništva SRH održane 31. 5. 1989.; HR-HDA, PSRH: Izvršno vijeće Sabora SRH, Informacije Komisije IVS za odnose s vjerskim zajednicama i republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove o obilježavanju 600-godišnjice Kosovske bitke 8. i 9. 7. 1989 u Kninu. Informacije su razmotrene na sjednici IVS 11. srpnja 1989.; Predsjedništvo CK SKH od 12. 7. 1989., Informacija o proslavi 600. godišnjice Kosovke bitke održanoj 8. i 9. 7. 1989. u Kninu i Kosovu kod Knina.

Obilježavanje obljetnice RSUP SRH tretirao je kao zbivanje visokog rizika. U okružnici od 14. lipnja 1989. upoznao je podređene organizacijske jedinice da je odlukom saveznog sekretara za unutarnje poslove zavedena operativna akcija *Sitnica* u „cilju poduzimanja i koordiniranja mjera i radnji Službe prema svim sigurnosnim pojavama vezanim za sve manifestacije u povodu proslave 600. godišnjice Kosovske bitke“ na Kosovu Polju na kojoj je bilo težište rada SSUP-a.⁷⁰ U Hrvatsko je težište službe bilo na bogoslužju u crkvi Lazarica u Kosovu kod Knina 9. srpnja 1989. U okružnici je poseban naglasak stavljen na SPC i njezine pripreme za organiziranje proslave i „animiranje posjetilaca na način koji ukazuje da im je ambicija da ove proslave budu više od crkvenog skupa, što ističu i sami organizatori“. Traženo je kontinuirano i sustavno praćenje svih aktivnosti vezanih za proslavu na Kosovu i Kninu te praćenje tko propagira odlaske na proslave, kakav je odaziv, način, vrijeme i relacija putovanja, tko prevozi i predvodi i pripremaju li se transparenti, parole, zastave, nacionalistička obilježja i sl. Jedna od zadaća bila je „operativno pokrivati osobe za koje se procjenjuje da bi svojom aktivnošću mogle utjecati na usložavanje sigurnosnog stanja (naročito iz kategorije nacionalista)“.⁷¹ OSUP Knin u suradnji s OSUP-om Šibenik i Ispostavom Šibenik Centra SDS iz Splita bio je zadužen izraditi sigurnosnu procjenu te plan operativno-preventivnih mjera i način pokrivanja svečanosti, a druga tijela unutarnjih poslova zadužena su da sukladno svojim procjenama poduzmu mjere osiguranja prometa te operativno pokrivanje sredina iz kojih je očekivan dolazak sudionika proslava i njihov boravak.⁷² Od nižih organizacijskih dijelova RSUP je 30. lipnja tražio pravovremeno informiranje vezano za obilježavanje godišnjice Kosovske bitke. Pod tim su podrazumijevali broj i kretanje osoba, poduzete represivne mjere te dokumentiranje i identificiranje osoba za koje nije bilo sigurno jesu li njihovi postupci u „suprotnosti s pozitivnim propisima“. U vrijeme održanja proslave, 8. i 9. srpnja, susjedni OSUP-ovi su između ostalog bili dužni pojačano nadzirati promet na pravcima prema Kninu. OSUP Knin zadužen je da kontaktira s tijelima unutarnjih poslova iz Bosne i Hercegovine oko regulacije prometa prema Kninu iz te republike.⁷³ Uz redovne snage sigurnosti angažiran je dio pričuvnog sastava OSUP-a Knin, djelatni sastav unutarnjih poslova iz

⁷⁰ USMKSMPRH: RSUP SRH, br. II/1-5-S.P. 13/1989 od 14. 6. 1989.

⁷¹ USMKSMPRH: RSUP SRH, br. II/1-5-S.P. 13/1989 od 14. 6. 1989.

⁷² USMKSMPRH: RSUP SRH, br. II/1-5-S.P. 13/1989 od 14. 6. 1989.

⁷³ USMKSMPRH: RSUP SRH, br. II/1-5-S.P. 13/1989 od 30. 6. 1989.

susjednih općina i dio radnika RSUP-a.⁷⁴ Okružnicom od 29. lipnja RSUP je upoznao republičke i pokrajinske sekretarijate unutarnjih poslova, kao i SSUP, o mjestu i nadnevku obilježavanja godišnjice bitke. Od njih je zatražio da ih obavijeste o „saznanjima o organiziranom dolasku građana s vašeg područja na ovu proslavu, kao i eventualnim saznanjima bitnim za sigurnost održavanja ove manifestacije“.⁷⁵

O sprječavanju mogućih incidenata bilo je govora na sjednici Predsjedništva SRH održanoj 22. lipnja 1989. Zaključeno je da sekretar Mulc „obavi razgovor i sa saveznim sekretarom za unutrašnje poslove, radi preduzimanja odgovarajućih preventivnih mjera prema mogućim nosiocima incidentnih ponašanja iz drugih sredina u zemlji, a za koje postoji saznanje da će doći na proslavu u Kninu radi ostvarivanja svojih nacionalističkih ciljeva“.⁷⁶ Na temelju procjene da su na proslavi mogući izgredi, Predsjedništvo SRH je na sjednici održanoj 5. srpnja odlučilo da „organi unutrašnjih poslova trebaju izbjegavati takve intervencije koje bi u masi objektivno mogle izazvati grublje reakcije i teže sigurnosne posljedice, već da se prvenstveno orjentiraju na dokumentiranje takvih slučajeva kako bi se naknadno mogli provesti odgovarajući zakonski postupci prema počiniocima takvih ekscesa i provokacija“.⁷⁷

Uoči održanja proslave OSUP Knin je 5. srpnja 1989. izvijestio RSUP da Drago Dobrota, član Koordinacionog odbora s mitinga održanog 28. veljače, „planira ispisati više transparenata za proslavu u Kosovu 09. 07. 1989 te da će pripremiti govor, propagirajući da se taj skup pretvori u miting s akcentom i temom amandmana o jeziku u SR Hrvatskoj. Imajući u vidu do sada njegovu ispoljenu drskost i ponašanje u odlasku i dolasku i na proslavi 28. 06. 1989. na Gazimestanu smatramo da bi njegovo ponašanje na ovoj manifestaciji moglo izazvati određene incidente i posljedice“.⁷⁸ U istoj depeši bila je neprovjerena informacija da se u Novoj Pazovi govori o dolasku oko 3000 osoba u Knin, a „glavni organizatori su poznate osobe udruženja ‘Sava’ sklona incidentnim ponašanjima“.⁷⁹ OSUP Benkovac je 7. srpnja procijenio da će u proslavi

⁷⁴ USMKSMPRH: Informacija Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove (neurudžbirana, nedatirana i nepotpisana, a koja je sudeći po sadržaju nastala sredinom ili u drugoj polovici srpnja 1989.).

⁷⁵ USMKSMPRH: RSUP SRH, br. II/1-5-S.P. 13/1989 od 29. 6. 1989.

⁷⁶ HR-HDA, PSRH: Skraćeni zapisnik 133. sjednice Predsjedništva SRH održane 22. 6. 1989.

⁷⁷ HR-HDA, PSRH: Skraćeni zapisnik 135. sjednice Predsjedništva SRH održane 5. 7. 1989.

⁷⁸ USMKSMPRH: Odjel za operativne poslove JS OSUP-a Knin, Depeša, br. str. pov. 98/7-89 od 5. 7. 1989.

⁷⁹ USMKSMPRH: Odjel za operativne poslove JS OSUP-a Knin, Depeša, br. str. pov. 98/7-89 od 5. 7. 1989.

sudjelovati oko 530 građana iz te općine. Također su imali informaciju da je nekoliko osoba s područja općina Benkovac i Knin pokrenulo inicijativu da se 8. srpnja u Kistanjima održi osnivačka skupina Srpskog kulturnog društva *Zora* i da se među osnivačima nalaze tri osobe s benkovačkog područja među kojima jedan koji je pod nadzorom kao srpski nacionalist, a dvije se u „posljednje vrijeme javljaju kao pobornici zaštite srpske kulture, pisma i jezika u SRH-e“.⁸⁰ Dan ranije, 6. srpnja, politički aktiv Mjesne zajednice Kistanje odbio je Inicijativnom odboru za osnivanje Srpskog kulturnog društva *Zora* Knina da u njihovim prostorijama održe osnivačku skupštinu najavljenju za 8. srpnja.⁸¹

Središnja proslava obljetnice održana je na Kosovu Polju na Vidovdan 28. lipnja 1989. i obilježena je militantnim govorom S. Miloševića.⁸² Sukladno dugogodišnjoj praksi „hrvatske šutnje“ u „vezi održanog govora na proslavi 600-godišnjice Kosovske bitke na Gazi-mestanu“, rukovodstva SRH su na sjednici održanoj 5. srpnja odlučila da sugeriraju Konferenciji SSRNH da na sjednici planiranoj za dan kasnije „ne utvrđuju posebni stavovi odnosno donose zaključci i o tome obavještava najšira javnost“.⁸³

Obilježavanje 600. godišnjice Kosovske bitke u Hrvatskoj počelo je ujutro 8. srpnja 1989. crkvenom svečanošću u manastiru Krka. Po podatcima OSUP-a Knin, do 9,45 sati na platou kraj manastira okupilo se oko 5 tisuća osoba. U izvješću je naveden niz informacija koje svjedoče o velikom broju operativaca i doušnika koji su motrili ponašanje sudionika. Ta vrsta informacija sadržavala je podatke o poznatim osobama (npr. J. Rašković, J. Opačić, S. Dubajić, Jovan Radulović i drugi) koje su bile pod sigurnosnom obradom, susretima i kontaktima takvih osoba, nepoćudnim pjesmama te o nošenju obilježja koji su po definiciji sustava bili antisocijalistički i nacionalistički.⁸⁴ U masi su bile „militantne grupe, koje su bile tako obučene i zakićene da vizuelnim dojmom asociraju na izgled četničkih vojvoda iz Drugog svjetskog rata. Oni su i narodne nošnje opremali s raznim provokativnim amblemima crkvenog i svjetovnog karaktera (likova Kralja Petra na primjer)“. Govore episkopa Nikolaja i Ljubinka Vidakovića, profesora bogoslovije u manastiru Krka, Predsjedništvo CK SKH ocijenilo je kao posrednu aluziju na aktualno društveno i političko stanje u zemlji. Zamjereno im je što su prešutjeli materijalnu pomoć Republike

⁸⁰ USMKSMPRH: OSUP Benkovac, br. str. pov. 91/89 od 7. 7. 1989.

⁸¹ USMKSMPRH: OSUP Knin, Depeša, br. SP-98/9-89 od 7. 7. 1989.

⁸² „Obnovljena sloga vraća dostojanstvo Srbiji“, *Politika*, 29. 6. 1989., 1; „Kosovo i sloga: Govor Slobodana Miloševića, predsjednika Predsjedništva SR Srbije na Gazi Mestanu“, *NIN*, 2. 7. 1989., 6 – 7.

⁸³ HR-HDA, PSRH: Skraćeni zapisnik 135. sjednice Predsjedništva SRH održane 5. 7. 1989.

⁸⁴ USMKSMPRH: OSUP Knin, Depeša, br. str. pov. 98/10-89 od 8. 7. 1989.

oko izgradnje puta, nove zgrade bogoslovije i same proslave.⁸⁵ Nakon što je u manastiru okončana svečanost, na poziv Sime Dubajića manja skupina sudionika okupila se na nogometnom igralištu u Kistanju gdje je bilo najavljeno da će se održati osnivačka skupština Srpskog kulturnog društva *Zora*.⁸⁶ Po podacima RSUP-a, na stadionu je bilo oko 100 osoba, od kojih većina iz skupine *Solidarnost* iz SR Srbije s tim da nije bio nazočan ni jedan Kistanjac. Pokušaj predsjednika Mjesne zajednice da upozori nazočne da je skup nelegalan i da ga tijela Mjesne zajednice ne podržavaju „dočekan je burnim protestom prisutnih, uz pokušaj da ga se fizički napadne, što su pripadnici Službe unutrašnjih poslova onemogućili“. Nakon govora J. Opačića potporu osnivanju SKD *Zora* dao je i Atanasije Jeftić, profesor Bogoslovnog fakulteta iz Beograda, koji je naglasio „da sada ‘kada pušu povoljniji vjetrovi’ treba još odlučnije nastaviti borbu za očuvanje nacionalnog integriteta Srba u Hrvatskoj“.⁸⁷ Za predsjednika SKD izabran je J. Opačić.⁸⁸ Milicija se nije miješala jer nije bilo „narušavanja javnog reda i mira u većem obimu, a protiv osoba koje su organizirale i održale naprijed navedenu skupštinu bez odobrenja najavljeno je podnošenje prekršajnih prijava“, što je pisalo u izvješću koje je iz Operativnog dežurstva RSUP SRH 8. srpnja poslano Republičkom centru za obavještanje SRH, Informativnom centru CK SKH i SSUP-u.⁸⁹

Navečer je u Domu JNA u Kninu održana svečana akademija koja je protekla „bez sigurnosno interesantnih događaja. Dvorana je bila u potpunosti ispunjena pozvanim“ osobama.⁹⁰ Na akademiji su bili nazočni i predstavnici SR Srbije koji su u poslijepodnevnim satima stigli u Kninu helikopterom s tim da se do slijetanja nije znalo tko uopće dolazi. Ovo je dovelo do manjeg incidenta jer je izaslanstvo iz Srbije držalo da nije primjereno dočekano. Organizator je iz Beograda očekivao dolazak predsjednika Komisije za odnose s vjerskim zajednicama Skupštine SR Srbije, a uz njih je nenajavljeno stiglo

⁸⁵ Predsjedništvo CK SKH od 12. 7. 1989., Informacija o proslavi 600. godišnjice Kosovke bitke održanoj 8. i 9. 7. 1989. u Kninu i Kosovu kod Knina.

⁸⁶ USMKSMPRH: Operativne dežurstvo RSUP SRH, br. II/1-6-str. pov. 13/89 od 8. 7. 1989.

⁸⁷ USMSPMRH: Informacija Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove (neurudžbirana, nedatirana i nepotpisana, a koja je sudeći po sadržaju nastala sredinom ili u drugoj polovici srpnja 1989.).

⁸⁸ USMSPMRH: Informacija Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove (neurudžbirana, nedatirana i nepotpisana, a koja je sudeći po sadržaju nastala sredinom ili u drugoj polovici srpnja 1989.).

⁸⁹ USMKSMPRH: Operativne dežurstvo RSUP SRH, br. II/1-6-str. pov. 13/89 od 8. 7. 1989.

⁹⁰ USMKSMPRH: Odjel za operativne poslove JS OSUP-a Knin, Depeša, br. str. pov. 98/16-89 od 8. 7. 1989.

republičko poslanstvo mnogo više političke razine. U izaslanstvu su bili Miroslav Đorđević, član Predsjedništva SRS, Draško Miličević, član CK SK Srbije, i Dragan Nikolić, predsjednik Vijeća općina Skupštine SR Srbije. Većina se navečer vratila u Beograd helikopterom.⁹¹

Noć 8. na 9. srpnja 1989. protekla je u Kninu mirno. Tijekom noći počelo je okupljanje i pristizanje građana kojih se po procijeni OSUP-a Knin do 8 sati skupilo oko 5 tisuća da bi već u 9 bilo oko 20 tisuća. Po njihovim podacima, ukupno je na proslavi bilo oko 50 000 osoba sa 100 autobusa i oko 8000 osobnih automobila.⁹² Vjerski dio proslave trajao je od 9 do 13,30 sati. „Pred početak liturgije posebno je svečano i s ovacijama dočekano 800 građana iz Kosova Polja... Opća atmosfera uoči vjerske proslave je izrazito nacionalno intonirani duh uz obilje zastava SPC, SR Srbije i fotografija predsjednika SR Srbije.“⁹³ U informaciji Predsjedništva CK SKH pisanoj 12. srpnja kaže se da se u kontekstu proslave na Gazimestanu stvarala „pa dobrim dijelom i stvorila, opća atmosfera i politička klima u kojoj je prevladavao nacionalni naboj i odnos prema samoj proslavi. Posve je sigurno da je značajan odaziv vjernika bio u većoj mjeri rezultat nacionalnih osjećaja, a u manjoj mjeri vjerske pripadnosti. Može se konstatirati da je sama vjerska manifestacija u ovom slučaju bila okvir za nacionalno političko okupljanje građana“.⁹⁴

Nakon održane liturgije počeo je kulturno-umjetnički program. U tom dijelu proslave govorio je predsjednik Skupštine općine Knin Jovo Kablar „koji je u više navrata bio burno prihvaćen i pozdravljen od prisutnih građana“.⁹⁵ U 15,50 „prekinut je redovni program, nakon čega je to spikerica i objavila, te da je nemoguće održavanje daljeg programa radi nasrtaja pojedinaca da drže govore, kojeg je trebao održati Jovo Opačić, potican od grupe ‘Sava’ i većine članova novoosnovanog SKD ‘Zora’, nakon čega je isključen razglas i skinut mikrofoni po organizatoru, odnosno voditelju protokola“. Oko 16 sati na binu se popeo Opačić.⁹⁶ Usprkos protivljenju organizatora Opačić je „održao kraći govor sličan

⁹¹ USMKSMPRH: Odjel za operativne poslove JS OSUP-a Knin, Depeša, br. str. pov. 98/16-89 od 8. 7. 1989.; HR-HDA, CK SKH: Magneto-fonski zapisnik sa 161. sjednice Predsjedništva CK SKH održane 10. 7. 1989. godine; Predsjedništvo CK SKH od 12. 7. 1989., Informacija o proslavi 600. godišnjice Kosovke bitke, održanoj 8. i 9. 7. 1989. u Kninu i Kosovu kod Knina.

⁹² USMKSMPRH: OSUP Knin, Depeša, br. S.P. 98/17-89 od 9. 7. 1989.; USMKSMPRH: OSUP Knin, br. str. pov. 98/18-89 od 9. 7. 1989.; USMKSMPRH: OSUP Knin, Depeša, br. str. pov. 98/20-89 od 9. 7. 1989.

⁹³ USMKSMPRH: OSUP Knin, br. str. pov. 98/18-89 od 9. 7. 1989.

⁹⁴ Predsjedništvo CK SKH od 12. 7. 1989., Informacija o proslavi 600. godišnjice Kosovke bitke održanoj 8. i 9. 7. 1989. u Kninu i Kosovu kod Knina.

⁹⁵ USMKSMPRH: OSUP Knin, Depeša, br. str. pov. 98/21-89 od 9. 7. 1989.

⁹⁶ USMKSMPRH: OSUP Knin, Depeša, br. str. pov. 98/21-89 od 9. 7. 1989.

onome kao i dan ranije pri osnivanju SKD-a 'Zora' u Kistanjama. Ovaj govor je pozdravljen aplauzom i skandiranjem 'Jovo Srbije'. Završetkom programa oko 18,00 sati, došlo je do razilaženja preostalih građana.⁹⁷ Po kasnijoj analizi RSUP-a zbog „opće atmosfere i mogućnosti otvorenih fizičkih sukobljavanja pa i širih razmjera, Služba unutrašnjih poslova u ovim incidentnim situacijama nije pristupila represivnoj intervenciji, osim koliko je to bilo nužno da se uspostavi narušeni javni red i mir. Osim toga, Služba je bila orijentirana na dokumentiranje događaja od značaja za sigurnost, radi podnošenja odgovarajućih prijava“.⁹⁸ Nakon Opačićeva govora „nije dolazilo do incidentnih situacija, a prisutni građani postepeno su odlazili u raznim pravcima, vlakovima i autobusima“. Oko 20 sati oko 200 osoba sudjelovalo je u ispraćaju vlaka iz Knina za Peć u kojem su bili Srbi s Kosova Polja.⁹⁹

U jednoj informaciji RSUP-a napisanoj oko sredine ili druge polovice srpnja 1989. ocjenjeno je da su svim „manifestacijama, izuzev svečane akademije u Domu JNA“, militantne skupine i pojedinci, posebice one iz Nove Pazove, Vršca i Kosova Polja te skupina „oko eksponiranih srpskih nacionalista Sime Dubajića i Jovana Opačića s dalmatinskog područja“, nastojali „dati mitingaški karakter, s ekstremno nacionalističkim obilježjima, počevši od izgeda, odijevanja, nošenja transparentata pa do pjevanja pjesama“.¹⁰⁰ U informaciji RSUP-a za Antuna Milovića, predsjednika Izvršnog vijeća Sabora SRH, o djelovanju pojedinaca iz Kosova Polja kazano je da se najveći dio te skupine koja je brojala oko 800 građana zajedno s „ogromnom većinom domaćeg stanovništva ponašao dostojanstveno i nije prihvatio provokacije niti se konfrontirao s organizatorima proslave“.¹⁰¹ RSUP SRH optužio je skupine iz Vojvodine i Kosova kao i pojedince i skupine srpskih nacionalista iz Knina i okolice da su

„nastojale dati ovoj svečanosti i mitingaški karakter, počevši od izgleda, odijevanja, nošenje transparentata, pa do pjevanja nacionalističkih pjesama. Pojedinci i grupe su transparentima, bedževima, slikama i parolama, kao i načinom isticanja i nošenja ovih, popraćeni raznim uzvicima, provocirali i iritirali prisutne građane.

⁹⁷ USMKSMPRH: Operativne dežurstvo RSUP SRH, br. II/1-6-D-Str. pov. 13/89 od 10. 7. 1989.

⁹⁸ USMKSMPRH: Informacija Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove (neurudžbirana, nedatirana i nepotpisana, a koja je, sudeći po sadržaju, nastala sredinom ili u drugoj polovici srpnja 1989.).

⁹⁹ USMKSMPRH: OSUP Knin, Depeša, br. str. pov. 98/21-89 od 9. 7. 1989.

¹⁰⁰ USMKSMPRH: Informacija Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove (neurudžbirana, nedatirana i nepotpisana, a koja je sudeći po sadržaju nastala sredinom ili u drugoj polovici srpnja 1989.).

¹⁰¹ USMKSMPRH: Informacija od 31. 7. 1989. o proslavi 600-godišnjice Kosovske bitke u Kosovu kod Knina i aktivnosti pojedinaca uz Kosovog Polja.

(Uzvikivali su parole: ‘Tko to kaže, tko to laže’, ‘Slobodane, samo zovi ...’, ‘Glavu damo, Kosovo ne damo’, ‘Dalmacija, Lika i Krajina, to je uvek bila pokrajina’, ‘Kad nas Jovo blagoslovi, letjet ćemo ko orlovi’, ‘Polomit ćemo sve, pa nećete ni vi pričati’, ‘Ovo je izdaja’, ‘Dalmaciju, da ti nije Knina ne bi znala da imaš Srbina’, ‘Hoćemo ćirilicu’, ‘Ovo je Srbija’, ‘Dolje podrepaši’, ‘Od Peći do Knina sve je Srbin do Srbina’)“.¹⁰²

Kninsko čelništvo ogradilo se od izgreda na proslavi i zatražilo pokretanje odgovornosti protiv osoba koje su djelovale sa šovinističkih i antisocijalističkih pozicija. Od nadležnih tijela zatražena je i zaštita „od militantnih grupa koje dolaze izvan naše općine i Republike i svojim prisustvom unose nemir i razdor među stanovnike ove društveno-političke zajednice i šire“.¹⁰³ Širenje „nemira i razdora“ izvan granica općine Knin bila je vidljivija posljedica proslave. U tisku SRH tih se dana mogla pročitati mnogo oštrija ocjena od one koju je kao povjerljivu i javnosti nedostupnu u mjesečnom biltenu potpisao Republički sekretarijat za unutarnje poslove, kao i predviđanje što će ona izazvati.¹⁰⁴ U hrvatskom su tisku najviše prostora dobili nacionalistički ispadi na proslavi, dok ih je srpski tisak relativizirao tvrdeći da su oni marginalni, a da je sama proslava protekla dostojanstveno.¹⁰⁵

Nakon kninske proslave u Hrvatskoj je povećan broj javnih istupa koje je sustav tretirao srpskim i hrvatskim nacionalizmom.¹⁰⁶ Zbog narušavanja javnog reda i mira podnesene su prekršajne prijave protiv 29 osoba s kninskog područja, a protiv jednog i zbog vrijeđanja lika i dijela Josipa Broza Tita.¹⁰⁷ Zbog ometanja održavanja javnog skupa Okružni sud u Šibeniku je J. Opačića osudio na 90 dana zatvora. Oslobođen je optužbi za krivična djela izazivanja nacionalne mržnje i razdora kao i povrede ugleda SFRJ.¹⁰⁸ Suđenje je izazvalo niz reakcija i napada na Hrvatsku, a Opačića pretvorilo u srpskog „mučenika“ i primjer teškog položaja Srba u Hrvatskoj. Za srpske nacionaliste to je bio „atak na nacionalna prava Srba u Hrvatskoj“ i „suđenje čitavom narodu“.¹⁰⁹

¹⁰² RSUP SRH, *Bilten*, broj 175, Zagreb, kolovoz 1989.

¹⁰³ HR-DAŠ, OKSKHK: Zaključak o stavovima Skupštine općine Knin na događaje nastale prilikom obilježavanja 600-te godišnjice kosovske bitke na Kosovu kod Knina.

¹⁰⁴ Jelena LOVRIĆ, „Gori li Hrvatska“, *Danas*, 1. 8. 1989., 7.

¹⁰⁵ Davor PAUKOVIĆ, „Priprema rata: Proslava 600. obljetnice Kosovske bitke kod Knina u srpnju 1989.“, *Srpsko-hrvatski odnosi u XX veku: dvadeset godina od početka rata*, zbornik radova, CHDR, Novi Sad, 2011., 161 – 180.

¹⁰⁶ Hrvatska – Pismohrana Vlade Republike Hrvatske (HR-PVRH) Zagreb: RSUP SRH, Izvještaj o realizaciji zaključaka DPV Sabora, br. III/1-6/1-90 od 25. 1. 1990.

¹⁰⁷ RSUP SRH, *Bilten*, broj 175, kolovoz 1989.

¹⁰⁸ HR-PVRH: Javno tužilaštvo Hrvatske, br. A-180/90 od 19. 1. 1990.

¹⁰⁹ RSUP SRH, *Bilten*, broj 176, rujan 1989.

Kninska proslava šokirala je rukovodstvo SKH pokazavši na konkretan način kamo ih je odvela „hrvatska šutnja“. Predsjedništvo CK SKH se 10. srpnja 1989. sastalo i raspravljalo o tome što se zbilo u Kninu i kako se prema tome postaviti. Na samom početku sjednice konstatirano je da ni jedna rukovodeća razina SKH u sjevernoj Dalmaciji nije bila obaviještena ni konzultirana o obilježavanju u „600. godišnjice bitke na tom području“. Ni CK ni njegovo Predsjedništvo „također zvanično u ni jednom obliku o tome nije bilo obaviješteno, niti konzultirano“.¹¹⁰ To je potencirao predsjednik SKH S. Stojčević kako bi rekao da se posljedice zbivanja poslije prebacuju na leđa SK i njegova rukovodstva. Takva je tvrdnja bila krajnje upitna zbog isprepletenosti SKH sa sustavom na svim razinama izvršene vlasti, premda je možda izostala službena obavijest Predsjedništvu CK SKH. Ta se konstatacija provlačila tijekom sjednice, pa je Stojčević još jednom dodao da mu nije jasno kako se u kalendaru Savezne konferencije Socijalističkog saveza Jugoslavije „našlo Kosovo kraj Knina“.¹¹¹ Nikola Lapov podsjetio je da je nakon mitinga u veljači rekao rukovodstvu Knina da razmisle o tome što bi se moglo dogoditi na obilježavanju 600. godišnjice Kosova i da nema potrebe za njezinim održanjem jer nema veza između Kosova i Kosova Polja. Uvodnu informaciju o kninskim zbivanjima dao je Zdenko Svete, predsjednik Komisije za odnose s vjerskim zajednicama Izvršnog vijeća sabora. On je u govoru informirao da je SSRNH bio zadužen za obilježavanje i da su na sastancima ipak sudjelovali pojedini članovi SK iz lokalnih i regionalnih organizacija. Za njega je SPC odigrala glavnu ulogu u organizaciji, sukladno njezinu ponašanju u Srbiji, kao i da je pokrenula promicanje dr. Jovana Raškovića u političkog lidera Srba u tom dijelu Hrvatske. Premda je ponašanje Crkve na samom središtu ocijenio korektnim, Svete je smatrao da se nisu držali dogovorenog u svojim programima koje su vodili tijekom obilježavanja. Tvrdio je ipak da masa nije sudjelovala u takvim pojavama, već militantne skupine uvezene iz drugih dijelova države koje su izvikivale parole o S. Miloševiću i nosile srpske zastave s i bez socijalističkih obilježja, dok se zastava SRH nigdje nije mogla vidjeti.¹¹²

Nakon njega je govorio podsekretar u RSUP-u SRH Ivan Sokač. Rekao da je dosta „toga što se dogodilo na Gazimestanu naročito kad je riječ o ikonografiji“ preslikano „ovdje na ovu proslavu, dakle očito“ da je to „imalo nekog refleksa

¹¹⁰ HR-HDA, CK SKH: Magnetofonski zapisnik sa 161. sjednice Predsjedništva CK SKH, održane 10. 7. 1989.

¹¹¹ HR-HDA, CK SKH: Magnetofonski zapisnik sa 161. sjednice Predsjedništva CK SKH, održane 10. 7. 1989.

¹¹² HR-HDA, CK SKH: Magnetofonski zapisnik sa 161. sjednice Predsjedništva CK SKH, održane 10. 7. 1989.

na ovu manifestaciju koja je ovdje održana“. On je korigirao Sveteov zaključak o zastavama tvrdeći da ih je vrlo malo bilo sa zvijezdama petokrakama, kako jugoslavenskih tako i srpskih. Takve zastave istaknute su samo po kućama u selima, ali nisu istaknute na manifestaciji. Potvrdio je Sveteov zaključak da su ton zbivanju davale skupine sa strane, „one su bile vrlo arogantne vrlo grlate, ali je i činjenica što treba imati u vidu da su gdje god su se pojavile organizirano dočekane s pljeskom, to je bilo i kod manastira Krka, to je bilo i gore“.¹¹³ Mirko Rašković govorio je iz perspektive regionalnog dužnosnika SKH kojem su bile poznate nijanse koje onima na republičkoj razini nisu bile poznate. Ocijenio je da će posljedice biti nevjerovatne, premda nije jasno i konkretno rekao na što misli. Mladen Žuvela ustvrdio je da se sve više „ocrtava platforma za razbijanje ili redefiniranje SFRJ, da ne rečem Jugoslavije“ i „da se je došlo do drugog ili trećeg čina u tom koraku ka definiranju autonomija i na području Hrvatske“.¹¹⁴ Jovo Ugrčić istaknuo je da su oni iz SPC-a koji su izabrali Knin kao poligon gdje živi srpsko stanovništvo uspjeli u svojoj nakani i da će to imati velikih posljedica u političkom smislu. Nikola Lapov rekao je da su način na koji je proslava održana u Hrvatskoj i mjesto koje je odabrano doveli do promocije Knina u „centar Srba u Hrvatskoj“. Po njemu su pogrješke napravljene u načinu na koji je obljetnica obilježena, a druga pogrješka bilo je spajanje crkvenog i narodnog jer je očito „da smo bili gotovo servis crkvi“. Zaključio je na temelju onog što je vidio i prvih informacija da je to velika šteta za srpski narod u Hrvatskoj i primijetio da „nemamo više nikakvog moralnog prava da sprečimo divljanje nacionalizma hrvatskog, koji će sasvim sigurno ovim biti i te kako izazvan. ... Više nemamo moralnog prava da se suprotstavimo tome.“ Celestin Sardelić upozorio je „da se na ovom slučaju odigrala jedna replika onoga što smo inače politički ocijenili kao valove takozvane antibirokratske revolucije“. Rekao je da se radi o prodoru „Miloševićeve političke platforme koja je bila vidno prisutna u pojedinim aspektima manifestacije. To je politička činjenica, na koju – da tako kažem – subjekti našeg sistema se moraju odrediti, po ikonografiji, porukama, poziciji“.¹¹⁵ Po mišljenju Borisa Malade, kasnilo se s reakcijama na zbivanje, „a ne na igru“. U političkoj igri koju je usporedio s partijom šaha zaključio je da se očito „priprema i teza o autonomiji Dalmacije, a mi smo nedavno usvojili Ustav po kojem su zajednice općina samoupravne. Kako ćemo

¹¹³ HR-HDA, CK SKH: Magnetofonski zapisnik sa 161. sjednice Predsjedništva CK SKH, održane 10. 7. 1989.

¹¹⁴ HR-HDA, CK SKH: Magnetofonski zapisnik sa 161. sjednice Predsjedništva CK SKH, održane 10. 7. 1989.

¹¹⁵ HR-HDA, CK SKH: Magnetofonski zapisnik sa 161. sjednice Predsjedništva CK SKH, održane 10. 7. 1989.

se braniti na taj idući korak?“. Malada je zagovarao trezvenu reakciju smatrajući da ne treba uplitati Srbiju jer bi tada „što se ono kaže, sjeli na teren koji nam je potpuno pripremljen“.¹¹⁶ Predsjednik Stojčević je nakon rasprave prvo predložio da se na temelju rasprave i dobivenih informacija napravi jedna „vrlo precizna i praktična informacija, s ovim osnovnim naglascima koji su ovdje izrečeni i dostavi svim našim općinskim komitetima“. Drugi njegov prijedlog bio je da se napravi informacija i za Predsjedništvo CK SKJ „povrh onoga što će učiniti i što već čine državni organi“. Uz to je predložio da se žurno organiziraju sastanci s partijskim aktivom i članovi upoznaju sa stajalištima Predsjedništva CK.¹¹⁷

U kratkoj informaciji sročenoj u duhu bratstva i jedinstva Srba i Hrvata Kninske krajine i njihovih gostiju javnost je obaviještena da je ogromna većina sudionika dostojanstveno obilježila svečanost „iskazujući još jednom svoju privrženost osnovnim idealima i vrijednostima Titove Jugoslavije“, a da su nasuprot njih militantne skupine i pojedinci „koji su i inače na nekim ranijim mitinzima u Jugoslaviji bili napadno prisutni“ svojim „nasilnim metodama i prepoznatljivim simbolima sa platforme velikosrpskog nacionalizma pokušavali u sprezi sa pojedinim lokalnim grupama srpskih nacionalista iskoristiti ovu općenarodnu manifestaciju, njen vjerski i društveni karakter, ometati njen tok i politički je zloupotrebili. One su napokon i dovele do nasilnog prekida kulturno-umjetničkog pokreta“.¹¹⁸ Potom je slijedilo prozivanje zbog isticanja simbola i poruka koje su dovele u pitanje socijalistički sustav, lik i djelo J. B. Tita te socijalistički i federativni karakter Jugoslavije. Pozvali su članstvo SKH da se takvom djelovanju „bez presedana u našoj Republici“ moraju „najodlučnije suprotstaviti, osuditi je i onemogućiti“.¹¹⁹ Čelništvo SKH smatralo je da je „neophodno pristupiti sagledavanju cjeline proslave“ te je sugeriralo „svim društvenim organizacijama i organima koji su kao organizatori ili učesnici sudjelovali u manifestaciji da o svojim viđenjima i ocjenama upoznaju javnost, te poduzmu mjere kako bi se negativni naboji prevladali u korist jačanja bratstva i jedinstva, međunacionalnog povjerenja i zajedničkog prosperiteta u SR Hrvatskoj i SFR Jugoslaviji“.¹²⁰ Dva dana kasnije načinjena je opsežna informacija Predsjedništva Centralnog komiteta SKH za sve organizacijske dijelove SKH. U uvodu je rečeno da se to radi

¹¹⁶ HR-HDA, CK SKH: Magnetofonski zapisnik sa 161. sjednice Predsjedništva CK SKH, održane 10. 7. 1989.

¹¹⁷ HR-HDA, CK SKH: Magnetofonski zapisnik sa 161. sjednice Predsjedništva CK SKH, održane 10. 7. 1989.

¹¹⁸ HR-HDA, CKSKH, pov. br. 4650: Centralni komitet CK SKH, br. 02/S-1559/2-89 od 25. 7. 1989.

¹¹⁹ HR-HDA, CKSKH, pov. br. 4650: Centralni komitet CK SKH, br. 02/S-1559/2-89 od 25. 7. 1989.

¹²⁰ HR-HDA, CKSKH, pov. br. 4650: Centralni komitet CK SKH, br. 02/S-1559/2-89 od 25. 7. 1989.

zbog procjene da bi zbivanja u Kninskoj krajini, „posebno nacionalistički ekscesi, mogla među članovima SK izazvati nedoumice i nejasnoće u povodu karaktera same proslave, a koje bi mogle imati političke posljedice“.¹²¹ Informacija je bila konkretnija i oštrija u određenju od informacija koje su tih dana razmatrala rukovodeća tijela i institucije društveno-političkih zajednica SRH.

Nalog SKH se, naravno, nije mogao ignorirati i 11. srpnja 1989. je Izvršno vijeće Sabora održalo sjednicu na kojoj je raspravljano na temelju informacija koje je pripremila njezina Komisija za odnose s vjerskim zajednicama i RSUP SR Hrvatske, kao i usmenih informacija predstavnika Izvršnog vijeća koji su bili na obilježavanju godišnjice. Konstatirano je da su se „ove manifestacije nastojale pretvoriti, posebno manifestacija koju je organizirala SPC u jednonacionalne skupove u kojima su dominirale ekstremne i militantne grupe građana pridošlih iz Stare Pazove, Kosova Polja i Crne Gore, a koje su po istaknutim simbolima, zastavama, parolama i pjesmama se svrstale na pozicije velikosrpskog nacionalizma i antikomunizma, antijugoslavenstva i šovinizma, a i direktno su se konfrontirale s organizatorima društvene proslave 600. godišnjice bitke na Kosovu i većinom stanovništva Kninske Krajine“. Ocijenjeno je da se većina stanovništva „nije pridružila militantnim grupama i da su one svojim ponašanjem pokušavale izazvati intervenciju organa sigurnosti“.¹²² Rad republičkih tijela, posebice onih zaduženih za unutarnje poslove, ocijenjen je politički odmjerenim i organizacijski učinkovitim. Ocijenjeno je „da organi unutrašnjih poslova u svim evidentiranim slučajevima narušavanja javnog reda i mira i nacionalističkih ispada trebaju pokrenuti prekršajne odnosno krivične postupke protiv izgreznika ili počinioca krivičnih djela, na osnovi dokumentacije koja je o tome sačinjena. To treba uraditi brzo i usklađeno sa drugim organima (pravosuđe)“. Zaključeno je da se predstavnici SPC nisu držali dogovorenih tvrdnji da će se „sve odvijati po predviđenom planu i u okviru programa. Naime, mnogi događaji, izjave, govori, simboli i zastave izišli su iz utvrđenih vjerskih okvira uz prećutni pristanak crkvenih poglavara“. Stoga je zaključeno da na Komisijama za odnose s vjerskim zajednicama treba „razmotriti ova pitanja s predstavnicima Srpske pravoslavne crkve“.¹²³

¹²¹ Predsjedništvo CK SKH od 12. 7. 1989., Informacija o proslavi 600. godišnjice Kosovske bitke, održanoj 8. i 9. 7. 1989. u Kninu i Kosovu kod Knina.

¹²² HR-HDA, PSRH: Izvršno vijeće Sabora SRH, kl. 611-06/89-01/01, br. 5030107-89-str. pov. 7 od 11. 7. 1989.

¹²³ HR-HDA, PSRH: Izvršno vijeće Sabora SRH, kl. 611-06/89-01/01, br. 5030107-89-str. pov. 7 od 11. 7. 1989.

Provokacijom i političkom diverzijom ocijenjen je „način na koji je najavljena posjeta i sam boravak delegacije društveno-političkih struktura SR Srbije na proslavi u Kninu“. Zaključeno da „društveno-političke organizacije trebaju pokrenuti političku akciju na diferencijaciji sa nacionalističkim i antisocijalističkim elementima“. ¹²⁴ Izvršno vijeće Sabora prihvatilo je opširnu informaciju o zbivanjima i poslalo je Predsjedništvu SR Hrvatske na sjednicu na raspravu na sjednici i prihvaćanje stajališta koje mjere treba poduzeti s „ciljem jačanja zakonitosti i ustavnosti u SR Hrvatskoj i uspostavljanja pravne sigurnosti na području Kninske Krajine“. Za javnost je pripremljena kratka informacija u kojoj je rečeno da je održana sjednica na kojoj su razmatrana zbivanja i pojave koje su izišle iz okvira „programom utvrđenih društvenih i vjerskih manifestacija i koje su s pravom ogorčili javnost“. Kazano je da su protiv 12 izgređnika pokrenuti odgovarajući postupci, a da „republički organi i organizacije trebaju poduzeti sve zakonske mjere, prema svima, bez iznimke, koji su na bilo koji način, iz bilo koje sredine djelovali sa šovinističkih i antisocijalističkih pozicija, pokušali dovesti u pitanje društveno uređenje SFR Jugoslavije, suverenitet SR Hrvatske, narušiti bratstvo i jedinstvo naših naroda i narodnosti, a u prvom redu Hrvata i Srba u SR Hrvatskoj, te ometali javni red i mir s namjerom da izazovu neredu većih razmjera“. ¹²⁵

Predsjedništvo SRH je 12. srpnja 1989. raspravljalo o materijalima Izvršnog vijeća. Na sjednici je usuglašen tekst priopćenja koje je dan kasnije poslano Predsjedništvu SFRJ i Saveznom izvršnom vijeću. ¹²⁶ Temeljni dio bila je žalba da su na proslavu stigle skupine nacionalista iz „pojedinih mjesta drugih republika i pokrajina“ i da je njihov dolazak omogućen „nepridržavanjem i neprovođenjem Stavova Predsjedništva SFRJ od 14. rujna 1988. godine u sredinama koje se još uvijek nekritički i tolerantno odnose prema njihovom djelovanju. One su došle u Kninsku krajinu s nakanom da u sprezi s malom grupom istomišljenika u toj sredini pokušaju ostvariti prodor pogubnog procesa nacionalnog podvajanja“. ¹²⁷ Predsjedništvo SRH inzistiralo je na „brzom i efikasnom djelovanju organa gonjenja i pravosudnih organa u republici i cijeloj zemlji protiv osoba koje su svojim ponašanjem i postupcima prekršile zakon i ugrožavale javni red i mir“. ¹²⁸

¹²⁴ HR-HDA, PSRH: Izvršno vijeće Sabora SRH, kl. 611-06/89-01/01, br. 5030107-89-str. pov. 7 od 11. 7. 1989.

¹²⁵ HR-HDA, PSRH: Izvršno vijeće Sabora SRH, kl. 611-06/89-01/01, br. 5030107-89-str. pov. 7 od 11. 7. 1989.

¹²⁶ HR-HDA, PSRH: Predsjedništvo SRH, kl. 611-06/89-01/01, ur. br. 71201-89-1 od 13. 7. 1989.

¹²⁷ HR-HDA, PSRH: Skraćeni zapisnik 136. sjednice Predsjedništva SRH održane 12. 7. 1989.

¹²⁸ HR-HDA, PSRH: Skraćeni zapisnik 136. sjednice Predsjedništva SRH održane 12. 7. 1989.

Društveno-političko vijeće Sabora SR Hrvatske je 20. srpnja 1989. osudilo nacionalističke izgrede na proslavi držeci da su one opasnost za društveno-politički sustav u Hrvatskoj i Jugoslaviji i da ih se ne smije tolerirati. Od svih nadležnih tijela u Republici, posebice unutarnjih poslova i pravosuđa, zatražena je dosljedna primjena zakona „prema nosiocima svih vrsta i oblika nacionalizma, a naročito militantnih oblika nacionalizma“, što je očekivano i od ostalih republika i pokrajina kako bi se postigla ujednačena preventivna i kaznena politika u svim sredinama SFRJ.¹²⁹

Izgređi na proslavi bili su jedna od tema sjednice Predsjedništva SFRJ održane 26. srpnja 1989. Predsjednik Predsjedništva SR Hrvatske Ivo Latin informirao je nazočne o stanju međunacionalnih odnosa u Hrvatskoj i tražio da se zaustavi „delovanje sa strane“ na međunacionalne odnose u Hrvatskoj.¹³⁰ Kako nisu bili u stanju rješavati „problem“ na parcijalnoj, odnosno republičkoj razini nisu ga ni riješili jer na saveznoj, odnosno u drugim republikama to nije bilo moguće, a posebice u Srbiji nije bilo nikakve volje da se onemogući širenje agresivnog srpskog nacionalizma izvan svojih granica. To je s jedne strane bio način pritiska na druge, odnosno političke neistomišljenike, a s druge strane nastojanje da se svi Srbi mobiliziraju za isti politički cilj i izaberu između pripadnosti svojoj naciji ili lojalnosti republikama u kojima žive.¹³¹

ZAKLJUČAK

„Događanja naroda“ u Kninu 1989. nezaobilazna su zbivanja u razdoblju sloma komunizma i začetima demokracije u Hrvatskoj. Miting u veljači 1989. najavio je ulogu Knina kao glavnog središta probuđenog srpstva u Hrvatskoj. Stoga ne čudi kasnija tvrdnja, premda nema dokaza za nju, da je upravo na tom prosvjedu „(posle više decenija), javno izgovoreno ime Srpske Krajine“.¹³² Izgređi na obilježavanju 600. godišnjice bitke u srpnju 1989. dobili su veći medijski prostor i isto takav odraz na međunacionalne odnose u Hrvatskoj.

Sve što je vezano za nacionalno, a bilo je izvan komunističkog nadzora, za SKH je bilo neprihvatljivo, posebice masovna okupljanja koja u višenacionalnim

¹²⁹ Hrvatska – Arhiv Hrvatskog sabora Zagreb: Društveno-političko vijeće Sabora SRH, Stavovi, ur. br. 623-89-1, kl. 611-06/89-01/01 od 24. 7. 1989.

¹³⁰ Borisav JOVIĆ, *Poslednji dani SFRJ*, Politika, Beograd, 1995., 42 – 44.

¹³¹ O toj strategiji koja je bila uočljiva već 1988. pisala je početkom 1989. Mirjana KASAPOVIĆ, „Srpski nacionalizam i desni radikalizam“, *Naše teme*, Zagreb, 1989., br. 1-2, 66 – 72.

¹³² Časlav OČIĆ, „Hronika Srpske krajine“, *Republika Srpska Krajina*, SKD „Sava Mrkalj“ Topusko: SKD „Zora“, Knin – Beograd, 1996., 385.

sredinama nisu slutila na dobro. To je naročito bilo osjetljivo od ljeta 1988. u užarenoj atmosferi koju su u dijelu Jugoslavije stvorila „događanja naroda“, odnosno „antibirokratska revolucija“ koja je ubrzano rastakala ustavnu konstrukciju iz 1974. godine. Uz to je sjećanje na Hrvatsko proljeće i 1971. bilo svježije, a rukovodstvo SKH trudilo se ne davati povoda za bilo kakvo raspirivanje strasti. Takva je politika načeta u veljači 1989. da bi doživjela slom prilikom proslave 600 godina Kosovske bitke u Kninu. Provala srpskog nacionalizma, za koji dio partijske baze nije uopće dvojio tko ju je inicirao, bila je prilika da se završi „hrvatska šutnja“ što vremenu nedoraslo rukovodstvo SKH nije bilo u stanju da napravi. U tisku se tada pisalo da je na sjednici održanoj u srpnju 1989. Centralni komitet SKH ignorirao zahtjeve „nekih nižih partijskih foruma koji su tražili ne samo da se više ne govori uopćeno nego i da se na predstojećem plenumu Centralnog komiteta SKJ o međunacionalnim odnosima postavi pitanje odgovornosti Slobodana Miloševića za politiku koju provodi“.¹³³

Kninska događanja naroda 1989. imala su dalekosežne posljedice po srpsku zajednicu u Hrvatskoj. U veljači su pokazala nacionalne podjele u SKH, a u srpnju i među stanovništvom. Dajući potporu Srbiji da ograniči autonomiju pokrajina, glasni dio Srba u Hrvatskoj ujedno je podržao mijenjanje federativne strukture Jugoslavije uspostavljene Ustavom iz 1974. godine.

¹³³ Jelena LOVRIĆ, „Gori li i Hrvatska“, *Danas*, 1. 8. 1989., 7 – 8.

Davor MARIJAN

PEOPLE'S GATHERINGS IN KNIN IN 1989 – THE BREAKDOWN OF YUGOSLAV CONSTITUTIONAL CONSTRUCT IN CROATIA*

SUMMARY

In socialist Yugoslavia, the year 1988 was marked by mass gatherings of the Serbs and the Montenegrins. Consequently, in autumn of the same year, leaderships of Socialist Autonomous Provinces of Vojvodina and Kosovo were crushed. The same model was successfully applied in Montenegro in January 1989. These gatherings were called *truth meetings*, *people's gatherings* or *anti-bureaucracy revolution*. Their most important effect was the breakdown of Yugoslav federalism, i.e. of the constitutional construct set in the 1974 Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. This construct was based on keeping control over Serbian unitarism and Croatian separatism, which the League of Communists of Yugoslavia held to be the most dangerous for Yugoslavia. Key elements of this construct were two autonomous provinces within the Socialist Republic of Serbia, which represented elements of federal organisation; defining the national state of Croatian people of the Socialist Republic of Croatia and the status of the Serbs in Croatia; and the recognition of the Muslims as a people, which made a miniature Yugoslavia out of Bosnia and Herzegovina. In this fashion, an interdependent system of *providers* that maintained Yugoslavia as a whole was formed. Thanks to the support of structures from the Socialist Republic of Serbia, it was endeavoured to apply the model of *people's gatherings* in the Socialist Republic of Croatia, too, in order to destabilise it. Two such meetings of the Serbs were held in Knin in February and July 1989 under the pretence of providing support to the Serbs and the Montenegrins in Kosovo and the limitation of the autonomy in socialist provinces. The February meeting showed that there existed national partitions within the League of Communists of Croatia, while the July meeting disclosed partitions among the population. The yearlong *Croatian silence* was thereby concluded. In both cases, party and republic leadership was not capable to adequately respond to the set challenge. The meetings had far-reaching effects on Serbian community in Croatia. By providing support to Serbia in its endeavours to set limits to the autonomy of the provinces, the loud share of the Serbs failed to comprehend – or neglected – the fact that in such a manner they supported the change of the federal structure that guaranteed them a state of the Serbs within Croatia.

Keywords: Croatia; Yugoslavia; Serbs; city of Knin; *people's gatherings*.

